

TÖRTÉNELMI LEHETŐSÉG GAZDASÁGI SZUVERENITÁSUNK MEGERŐSÍTÉSÉRE

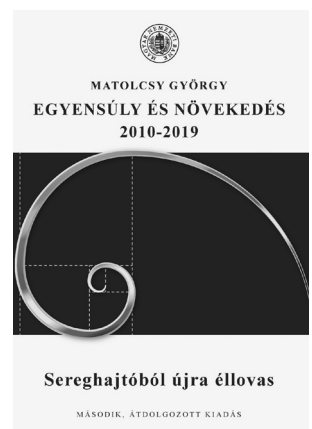
MATOLCSY GYÖRGY

A magyar állam ezeréves történetében a szuverenitás és annak korlátozása eddig 500 évenként váltotta egymást. Az Árpád-ház, majd részben idegen származású, de magyar érdeket szolgáló dinasztiák uralkodása után 1526-tól veszítette el a Magyar Királyság területi önállóságát. Ezt követően hazánk 500 éven át török, osztrák, német vagy orosz befolyás alatt állt, amely alatt szuverenitásának a szikráját megőrizte, de erősen korlátozott módon. 1989-et követően a szuverenitás helyreállt, de két évtizedes átmenet után csak 2010-től erősödött meg. A gazdaságpolitikai fordulat *belső erőforrásokra támaszkodó* gazdasági fejlődést eredményezett, aminek köszönhetően Magyarország pénzügyi, gazdasági függősége és sérülékenysége nagymértékben csökkent, így hazánk érdekérvényesítési képessége és gazdaságpolitikai mozgásteret minden korábbinál szélesebbé vált. A szuverenitásért azonban mindennap és minden fronton meg kell küzdeni. A világ megatrendjeinek alapos ismerete és bátor döntések szükségesek ahhoz, hogy a következő 500 év ismét a magyar szuverenitásé legyen.

MI AZ A SZUVERENITÁS – ÉS MIÉRT KELL NEKÜNK?

A szuverenitás egy állam önrendelkezését, függetlenségét, önálló hatalomgyakorlási képességét jelenti. A szuverenitás közjogi értelemben egy adott területen és adott népcsoport felett ténylegesen és kizárólagosan gyakorolt (fő)hatalom, amelyet más hasonló helyzetű hatalomgyakorlók elismernek. A szuverenitás külső oldalát ennek megfelelően az állami függetlenség, önállóság és külső kontroll nélküli döntési képesség jelenti, belső oldalát pedig a legfőbb hatalom letéteményese és az általa alkotott szabályok.¹

A szuverenitásnak politikai oldala mellett erős gazdasági feltétele is van. Valódi önrendelkezés csak akkor állhat fenn, ha nemcsak formálisan lehet független döntéseket hozni, hanem lehetőségünk van ténylegesen saját érdekeink alapján dönteni, és azt meg is valósítani. Ehhez pedig nemcsak függetlenségre, hanem bátorságra, kreativitásra és erőre, elsősorban anyagi erőre van szükség. A bátorság és kreativitás ahhoz szükséges, hogy képesek legyünk megalkotni

Matolcsy György: *Egyensúly és növekedés 2010-2019. Sereghajtóból újra éllovas* (2. kiadás, 2020)

1 VARGA Zs. András: *Magyarország szuverenitása = A magyar közjog alapintézményei*, szerk. CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András, Pázmány Press, Bp. 2020. 1212.

saját víziókat és az ahhoz vezető utat. Máshonnan átvett receptek és óvatok lépések sosem vezettek eredményre. Az anyagi erő pedig akkor áll fenn, ha az ország képes saját erőforrásaiból megvalósítani terveit, azaz nem szorul külföldi adósságra – ugyanakkor a kétoldalú együttműködés nem mérsékli érdemben a szuverenitást.

Az elmúlt fél évezredet Magyarország kényszerűen nagy hatalmak, háborúk és válságok árnyékában vészelte át, a szuverenitás szikráját mindvégig fenntartva, de abban erősen korlátozva. Ezer év magyar történelmét tekintve, abból fél évezred az önállóság és szuverenitás időszaka volt, az elmúlt ötszáz év viszont a kisebb vagy nagyobb mértékű függőségre, alárendeltségre. Bár Magyarország e második fél évezredben is tudott fejlődni (különösen a reformkorban és az Osztrák–Magyar Monarchia korában), de a maga számára kitűzött pályát nem volt képes befutni, így Európa gazdasági nagy hatalmai közül a felzárkózók közé került. Szuverenitásunk elvesztésének és visszaszerzésének története a következőképp vázolható fel:

1) Hazánk területi önállósága 1526-ban tört meg, miután az ország három részre szakadt. Két nagy hatalom peremén az ország egységének eszméje fennmaradt, de annak érvényesítéséhez mintegy másfél évszázadot kellett várni. 2) Az osztrák császárság részeként valamelyest nőtt hazánk függetlensége, és előbb a reformkorban, majd a Monarchia idején jelentős szellemi és anyagi fejlődést ért el. Ugyan a Monarchia idején több területen is érvényesülhetett a magyar érdek, de a közös pénzügy-, hadügy- és külügy árnyékában Magyarország értelemszerűen továbbra sem volt önálló, független ország. 3) Az I. világháborút lezáró trianoni békediktátum bár függetlenséget eredményezett, de megfelelő gazdasági talapzat nélkül, ugyanis a korábbi országhatárokon belüli,

szervesen egységes gazdasági rendszer szétbomlott. Hazánk elvesztette népessége több mint felét, területe kétharmadát, nyersanyagforrásait és felvevőpiacait. A szuverenitás felé tett nagy lépés volt ugyanakkor, hogy 1924-ben létrejött az önálló jegybank (Magyar Nemzeti Bank, MNB), amely 1926-ban sikeresen bevezette Magyarország teljesen független fizetőeszközét, a pengőt. 4) A II. világháború után a kom-

munista hatalomátvétel 45 évre ismét felszámolta a szuverenitást. A megszálló szovjet csapatok mellett a külföldön kiválasztott hazai vezetés idegen ideológiát valósított meg. A szocializmus magas államadósságot, töredezett társadalmi és gazdasági szerkezetet hagyott maga után. 5) 1989 után hazánk szuverenitása formálisan helyreállt ugyan, de pénzügyi, gazdasági függősége erős maradt. Az elhúzódó piacgazdasági átmenet során Magyarországon stratégiai ágazatok kerültek külföldi nagyvállalatok tulajdonába, és az átmenet finanszírozása a magánszektorban és az államháztartás esetében is a külföldi kötelezettségek emelkedésével és ikerdeficit kialakulásával járt együtt, így hazánkban hosszú ideig korlátozottá vált az önrendelkezés.

Magyarország szuverenitása és érdekérvényesítési képessége 500 év óta nem látott mértékben erősödött 2010 után, amelynek megőrzése az előttünk álló időszakban is kiemelten fontos marad. A 2010-ben hivatalba lépett kormány történelmi feladata az akkor dúló gazdasági válság kezelésén túlmenően a rendszerváltás befejezése, hazánk valódi szuverenitásának helyreállítása volt. E tanulmány a szuverenitás helyreállításának lépéseit mutatja be, amelyeknek köszönhetően Magyarország gazdaságpolitikai mozgásterét ismét szélessé vált a pénzügyi, költségvetési és gazdasági szférákban. E fordulat közjogi megalapozása az Alaptörvény elfogadása volt, legfontosabb eszközei a költségvetési és monetáris politikai fordulat, legfőbb eredményei pedig az EDP-eljárás alól való kikerülés, az IMF-hitelek visszafizetése és más külföldi adósságok csökkentése, a lakossági devizahitelek forintosítása és a hazai tulajdon növekvő aránya a nemzetgazdasági szempontból fontos ágazatokban.

A következőkben négy dimenzióra kiterjedve vizsgáljuk meg, hogyan állt helyre az ország gazdasági szuverenitása. Ennek megfelelően a következő részekben bemutatjuk a gazdasági folyamatok szempontjából a legfontosabb szuverenitási dimenziókat: 1) pénzügyi függetlenség, 2) költségvetési függetlenség, 3) monetáris politikai függetlenség és 4) reálgazdasági függetlenség.

történelmi feladat hazánk szuverenitásának helyreállítása

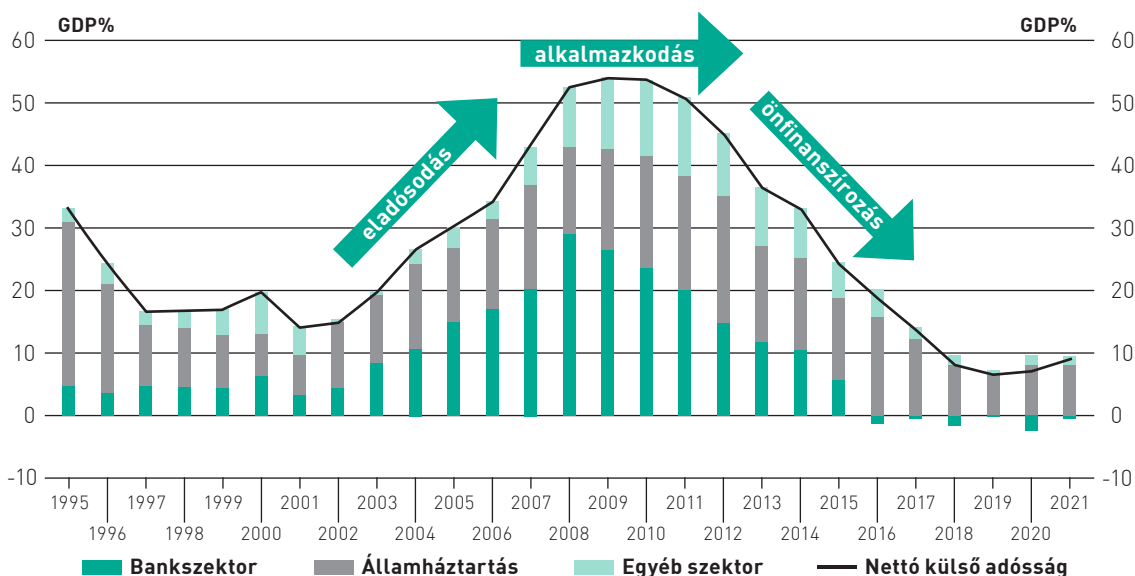
PÉNZÜGYI FÜGGETLENSÉG

A kétezres évek elején megbomló pénzügyi egyensúly a magyar gazdaság jelentős mértékű külső eladósodásához vezetett, ami a válság begyűrűzésének hatására súlyos gazdasági, finanszírozási és társadalmi következményekkel járt. Az államháztartás magas hiánya és az elégtelennek bizonyuló belső megtakarítások együttesen tartós és jelentős ikerdeficit kialakulásához vezettek, azaz a gazdaság jelentős mértékben külső – elsősorban deviza – forrásokra szorult. Az EU-ba való belépéssel megnyíló új finanszírozási lehetőségek új beruházások helyett az alapvetően a fogyasztásra fókuszáló, külső eladósodásra építő fenntarthatatlan gazdasági modellt finanszírozták. A tartósan magas államháztartási hiány az államadósság megugrásával és az államadósság devizaarányának emelkedésével járt. A legnagyobb mértékben a bankrendszer nettó külső adóssága emelkedett, amelynek hátterében a háztartások és a vállalatok devizahitelezésének térnyerése húzódott meg.

A külső eladósodottság jelentősen korlátozta Magyarország pénzügyi függetlenségét, a devizaadósság jelentette kockázatok a globális pénzügyi válság kitörése után azonnal éreztették hatásukat. A pénzügyi válság 2008. őszi kirobanása időszakában Magyarország az EU egyik legkockázatosabb országának számított, így – elégséges belső megtakarítások híján, a befektetői bizalom meg-ingása és a pénzpiaci feszültségek mellett – a lejáró államadósság finanszírozásához az IMF és az EU mentőcsomagjára volt szükség. Mindez gazdasági, politikai, pénzügyi értelemben is jelentősen visszavetette az ország szuverenitását.

2010-től a pénzügyi nehézségek reformokat és nem hagyományos intézkedéseket tettek szükségessé. A szuverenitás visszaszerzése felé vezető út első lépése a költségvetés helyzetének stabilizálása és az adórendszer reformja volt. Emellett legtöbbit a 2013-ban kibontakozó monetáris politikai fordulat tett a szuverenitásért. A hagyományos és nem hagyományos eszközöket egyaránt alkalmazó monetáris politika elősegítette az elsődleges, inflációs cél elérését és fenntartását, miközben támogatta a külső sérülékenység csökkenését, a pénzügyi stabilitást és a kormány gazdaságpolitikáját.

Ezeknek a jegybanki és kormányzati intézkedéseknek köszönhetően a 2010-es évek végére a magyar gazdaság a külső sérülékenység terén ledolgozta korábbi jelentős hátrányát régiós versenytársaival szemben. Míg Magyarország 2010-ben a régiós országokét messze meghaladó, mintegy 55 százalékos nettó külső adósságállománnyal rendelkezett, addig az évtized végére – többek között a későbbiekben kifejtendő lakossági devizahitelek forintosításának, illetve a belső forrásokra történő támaszkodást preferáló önfinanszírozásnak köszönhetően – a nettó külső adósságráta a GDP mindössze 10 százalékára csökkent (1. ábra). Az MNB Növekedési Hitel Programjának köszönhetően végbement

1. ábra: A magyar gazdaság nettó külső adósságának alakulása szektoronként (Forrás: MNB, saját szerkesztés)

a *hitelezési fordulat*, tartósan bővült a vállalati beruházások finanszírozásához rendelkezésre álló belföldi források köre, és a lakosság magas megtakarításának köszönhetően az állam finanszírozásában is a belső források kerültek túlsúlyba. E kedvező folyamatok a külső adósságráták mérséklődésén keresztül csökkentették a gazdaság sérülékenységet és így a magyar adósságbesorolás fokozatos javulásán, illetve az országhoz tartozó felár historikusan alacsony szintjében is megmutatkoztak, ami a gazdaság ellenállóképességét jelzi.

2020-ban a koronavírus-járvány kitörésével járó gazdasági kihívások kedvezőbb helyzetben érték a magyar gazdaságot, így a válságkezelés során az ország *pénzügyi függetlensége* folyamatosan biztosítva volt. 2020–21-ben a koronavírus-járvány negatív gazdasági hatásainak mérséklésére, majd a gazdaság újraindítására jelentős költségvetési és jegybanki mozgástér állt rendelkezésre. A recesszió elkerülése és a gazdasági szereplők forrásellátottságának biztosítása érdekében tett lépések jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar gazdaság nemzetközi összevetésben relatíve ellenállónak bizonyult, és gyors kilábalást mutatott a járvány utáni újraindulás során. A válságkezeléshez a finanszírozási források mindvégig rendelkezésre álltak, a magyar állammal szembeni piaci bizalom fennmaradt. A jegybank széles körű, célzott intézkedései támogatták a gazdasági szektorok forrásellátottságát, és hozzájárultak a hitelpiaci válság elkerüléséhez, a pénzügyi stabilitás megőrzéséhez.

KÖLTSÉGVETÉSI FÜGGETLENSÉG

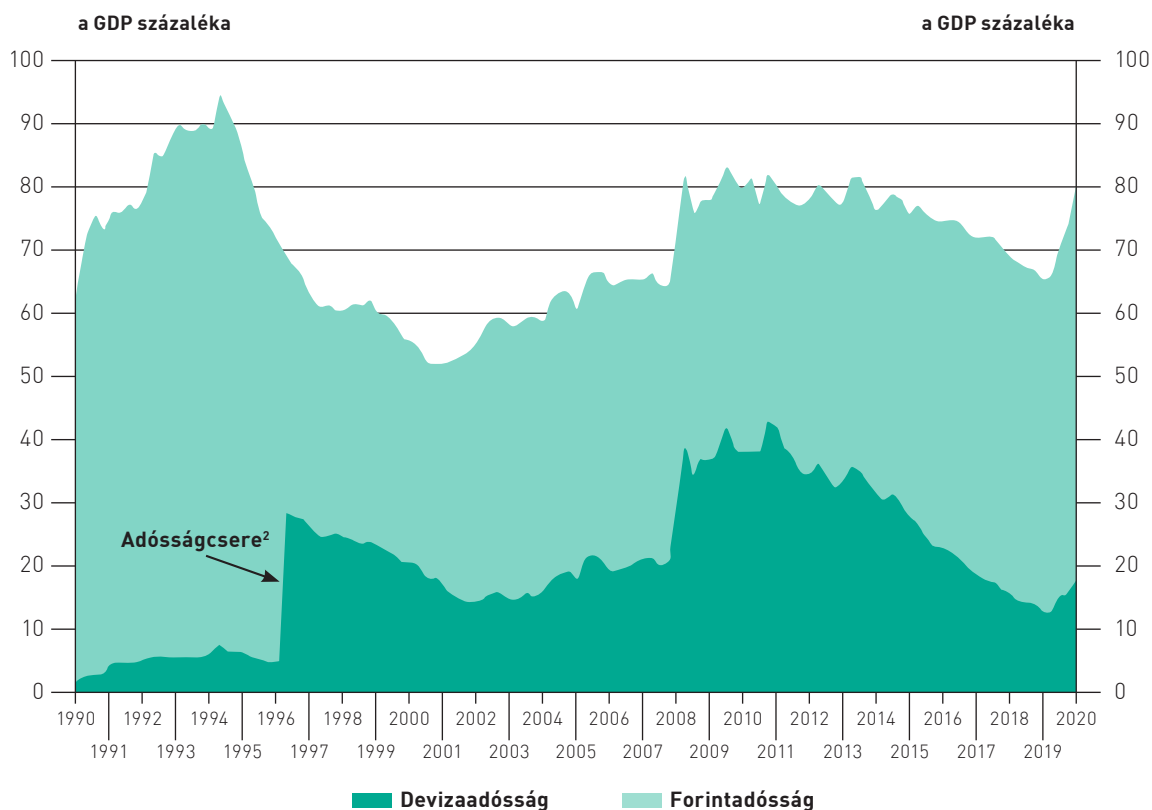
A piacgazdaságtól remélt szuverenitás csak hosszú átmeneti időszak után tudott létrejönni a tartósan magas, jelentős részben külföld felé fennálló államadósság és kamatfizetések következtében. 1990-ben az államadósság-ráta a GDP 66 százalékára volt, amelyet az ezredfordulóra ugyan sikerült 56 százalékra csökkenteni, de a kétezres évek elhibázott gazdaságpolitikája következtében 2010-re ismét 80 százalékra emelkedett. A hazai gazdaság nem rendelkezett elég forrással az állam igényének fedezésére, ezért az adósság jelentős része devizában és a külföld felé állt fenn. Mivel 2008-ban a globális pénzügyi válság kitörése után a költségvetés nem volt képes piaci kibocsátásokkal fedezni az állam finanszírozási igényét, az IMF-hez és az EU-hoz fordult hitelért. Ennek folytán 2011-re a devizaadósság aránya az államadósságban 53 százalékra emelkedett, ráadásul az adósság 66 százaléka külföldiek kezében volt. Az IMF- és EU-hitelekhez kapcsolódó feltételek és az EU-csatlakozásunk óta folyó túlzottdeficit-eljárás (EDP) következtében hazánk költségvetési függetlensége közel volt több évtizedes mélypontjához.

A *költségvetési szuverenitást* erősítő gazdaságpolitikai fordulat 2010-ben következett be, a kiigazítás célzott intézkedésekkel egyszerre csökkentette a hiányt és ösztönözte a gazdasági növekedést. A költségvetési fordulat szakított a korábban általánosan alkalmazott megszorító gazdaságpolitikával is. Az adórendszer reformja a munkát terhelő adók csökkentésével és a forgalmi, fogyasztási adók emelésével, valamint a magyar kis- és középvállalkozások adóinak csökkentésével és egyszerűsítésével erősítette a munkavállalási és munkahelyteremtési kedvet. A bevezetett különadók rendszere pedig a nagyobb teherbírási szektorokat a korábbinál nagyobb arányban vontta be a közteherviselés rendszerébe.

Erőre és szuverenítésra volt szükség az unortodox, korábban érinthetetlen gazdasági érdekeket is sértő, de gazdaságilag feltétlenül szükséges intézkedések megtételéhez. Mindez jelentős vitákat eredményezett, amelyben mindig kiálltunk a magyar érdekért. Még olyan, látszólag ártalmatlan területen is nagy csatákat kellett vívni, mint amilyen a gazdaság fehéritése az online pénztárgépek bevezetésén keresztül volt. A sikeres bolgár és svéd minta ellenére az Európai Bizottság kezdetben egyáltalán nem, majd a ténylegesen várhatóanál kisebb összegben vette volna figyelembe a várható többletbevételt, így ragaszkodott a 3 százalék fölötti ESA-hiány előrejelzéséhez. A tények e területen is minket igazoltak: az online pénztárgépek és a későbbi intézkedések következtében Magyarországon a be nem

szuverén,
unortodox
intézkedés

2. ábra: Az államadósság alakulása és az adósság denominációs megbontása (Forrás: MNB)

fizetett áfa aránya ma már alacsonyabb, mint az EU átlaga, a költségvetés hiánya pedig a koronavírus-járványig minden évben 3 százalék alatt maradt.

A költségvetés szuverenitásának visszaszerzését jelképező legnagyobb eredmények a következők: az EDP-eljárás megszüntetése, az IMF- és EU-hitelek visszafizetése és az államadósság csökkentése. A 2004 óta folyó EDP-eljárás – az unióban példátlan módon – már a Magyarország számára járó EU-transzferek felfüggesztésével fenyegetett, mielőtt a sikeres költségvetési fordulat elismeréseképp 2013-ban megszűnt volna. Az államháztartási hiány fenntartható konszolidálása és a gazdasági növekedés ösztönzése lehetővé tette az adósságráta folyamatos csökkentését. A kormányzat elkötelezettségét mutatja az adósságszabály létrehozása, illetve annak Alaptörvénybe foglalása 2011-ben. Az államadósság-ráta tíz éve tartó folyamatos növekedése 2011 után megfordult. Magyarország az IMF felé fennálló tartozását 2013 augusztusáig teljes egészében eltörlesztette, míg 2016 áprilisában az EU-val szembeni kölcsön utolsó részletét is visszafizette.

Jelentősen növelte hazánk mozgásterét, hogy az államadósság mérséklődésével párhuzamosan azt egyre nagyobb mértékben belső források finanszírozták. A lakossági állampapír-stratégia és a jegybank Önfinszírozási Programja következtében az államadósságon belül a devizaadósság aránya 50 százalékról 20 százalék körüli szintre csökkent, a külföldi befektetők aránya pedig 66 százalékról indulva megfeleződött. Az államháztartási hiány és az államadósság terén bekövetkeztett pozitív fordulatoknak, valamint a külső sérülékenység csökkenésének köszönhetően Magyarország kockázati megítélése érdemben javult. Hazánk javuló megítélését a kockázati felárak (CDS) és az állampapír-piaci hozamok mérséklődése mellett a nemzetközi hitelminősítők javuló besorolásai is visszaigazolták.³

2 Az ún. adósságcsere során az 1997. évi központi költségvetésről szóló törvény (1996. évi CXXIV. törvény) felhatalmazása alapján 1997 elején a költségvetés a jegybankkal szemben forintban fennálló tartozásainak meghatározott részét devizahitel-tartozássá alakította át.

3 MATOLCSY György: A sikeres válságkezelés a 12 gazdasági fordulat tükrében. *Polgári Szemle*, 2019/1–3. 15–45. (DOI: 10.24307/psz.2019.0903)

MONETÁRIS POLITIKAI FÜGGETLENSÉG

Hazánkban az elmúlt évtized gazdasági és gazdaságpolitikai sikerei megmutatták, hogy mennyire fontos az *önálló monetáris és pénzpolitika*. Önálló monetáris politikával az MNB meghatározhatja az árstabilitást jelentő inflációs cél szintjét és hogy milyen monetáris rezsimben kívánja elérni azt. A reálgazdasági felzárkózásból fakadóan Magyarországnak a fejlett gazdaságokhoz képest magasabb infláció, valamint az inflációs célkövetés rugalmasabb formája az optimális. E szuverenitás hozzájárult ahhoz, hogy sikeresen elérjük és tartósan fenntartsuk a gazdasági „egyensúly és növekedés” képletét, amelynek köszönhetően a mögöttünk álló évtized az elmúlt évszázad legsikeresebb tíz évének számít gazdasági szempontból. Ennek köszönhetően az MNB hatékonyabban, célzottabban és országspecifikusan volt képes a szükséges monetáris kondíciók kialakítására. Emellett a jegybank a gazdasági és pénzügyi rendszer sajátosságainak figyelembevételével tudta biztosítani a hosszú távú, hatékony felzárkózást. Az eszköztár célzottsága főként válság idején értékelődött fel.

Ezzel szemben a monetáris függetlenség feladása megakaszthatja a felzárkózás folyamatát, amely számos eurót használó országban megfigyelhető volt az elmúlt bő évtizedben. Ennek oka, hogy az eurózónában továbbra is jelen vannak olyan rendszerszintű hiányosságok, amelyek egyensúlyhiányokhoz vezethetnek, miközben a jelenlegi intézményrendszer nem biztosít megfelelő, hatékony anticiklikus mozgásteret válság idején. A dél-európai és a balti államokban az eurózóna válsága idején megfigyelhető volt, hogy az egyensúlytalanságokat csak rendkívül nagy belső leértékelések árán lehetett mérsékelni, ami a közalkalmazotti fizetések és a nyugdíjak csökkentését jelentette, és aminek következtében a munkanélküliség szükségszerűen tovább nőtt. Az EU-nak és különösen az eurózóna déli övezetének nagy szüksége van a maastrichti szerződés átfogó reformjára, amely egy laza valutazónát jelentene két vagy több euróval.

A független monetáris politikának köszönhetően az MNB 2013-tól sikeresen végre tudta hajtani a monetáris politikai fordulatot. A fordulat részeként az MNB 2012 augusztusában megkezdte kamatcsökkentési ciklusát, amelynek eredményeként 4 év alatt a kezdeti 7 százalékról három szakaszban 610 bázisponttal csökkentette az irányadó rátát akkori történelmi mélypontjára, 0,9 százalékra. Az alapkamat érdemi csökkentése mérsékelte a deflációs környezet kialakulásának esélyét, és jelentősen hozzájárult a kibocsátás szintjének emelkedéséhez, a hitelezés felfutásához, az állami kamatkiadások mérsékléséhez, miközben sikerült megőrizni a gazdaság egyensúlyát, és a gazdaság külső finanszírozási képessége is tartósan pozitív tartományban alakult. 2013-ban a jegybank elindította a Növekedési Hitelprogramot, amellyel a hitelezés kitört fagyott állapotából, a kkv-hitelezés pedig stabil növekedési pályára állt.

2013 óta a jegybank lépéseivel a korábbinál sokkal egészségesebb mederbe terelte a pénzügyi rendszer működését és erősítette sokkellenálló képességét. Az Önfinszírozási Program hozzájárult ahhoz, hogy az adósságfinanszírozás a *külföldi függés helyett belföldi forrásokra* támaszkodhasson. A program keretében átalakult a jegybanki eszköztár, aminek következtében a banki források egyre nagyobb mértékben áramlottak a hazai értékpapírpiacra, támogatva a gazdaság belső forrásokból történő finanszírozását. A program hatására nagymértékben csökkent az ország külső adóssága, sérülékenysége, ami jelentősen támogatta az ország külső megítélésének javulását, és hozzájárult a magyar adósbesorolás későbbi javulásához. Az időszak másik fontos intézkedése a devizahitelek forintosítása volt, amely megszüntette a háztartások árfolyamkockázatát. Emellett a jegybank hatékonyabbá tette a pénzügyi felügyeletet is, amely tovább erősítette a pénzügyi rendszer stabilitását és sokkellenálló képességét.

Az MNB 2016 nyarán átalakította eszköztárát, és az alapkamat tartós tartása és az inflációs folyamatok figyelembevétele mellett célzott, nemkonvencionális monetáris lazítást hajtott végre. A gazdaság válság utáni alkalmazkodásával kialakult jelentős finanszírozási képesség, az ennek nyomán csökkenő külső adósság, illetve külső sérülékenység lehetővé tették, hogy a jegybank-

mérleget célzott programokkal a tartalékmegfelelés veszélyeztetése nélkül csökkeneni lehessen. Mindezt akkor, amikor a világ nagy részében az a trend rajzolódtott ki, hogy a jegybankok monetáris politikai céljaik érdekében általánoságban emelték mérlegfőösszegüket. Ennek is köszönhető, hogy Magyarország a 2020-as járvány idején megfelelő gazdaságpolitikai mozgástérrel és stabil fundamentumokkal rendelkezett.

Az MNB megfelelő időzítéssel és jelentős tűzerővel reagált a válságra, ezzel segítve a gazdaság gyors újraindulását. A jegybank átalakította eszköztárát, és számos olyan koordinált és célzott intézkedést hozott, amelyek a hozamgörbe rövid és hosszú szakaszára egyaránt fókuszáltak. A különböző programokon keresztül 2021. november közepéig a jegybank mintegy 11 ezer milliárd forintnyi forrást biztosított a gazdaság szereplői számára. A jegybanki programok volumene megmutatkozik a jegybankmérleg jelentős mértékű bővülésében is. Az MNB GDP-arányos mérlegfőösszege a 2020. februári 24 százalékról 43 százalékra emelkedett az év végére. A bővülés nemzetközi összehasonlításban is jelentős mértékű. 2021 közepén a kilátások javulásával új helyzettel szembesült a magyar gazdaság, ami határozott reakciót igényel a jegybanktól. A jegybank számára most az elsődleges feladat a tartós inflációs hatások megelőzése és az inflációs várakozások horgonyozása.

A *monetáris szuverenitás és a pénzügyi stabilitás* megőrzése kulcsfontosságú a tartalékkezelési gyakorlatban is. 2021 elején a koronavírus-járvány időszakában kibontakozó új kockázatok kezelése vált indokolttá. A globálisan megrugró államadósságok és az inflációs félelmek megjelenése tovább erősítette az arany nemzetstratégiai jelentőségét, menedékeszköz szerepét és értékmegőrző funkcióját. Az MNB emiatt 2021 áprilisában a hosszú távú nemzet- és gazdaságstratégiai célokat figyelembe véve döntött az aranytartalék megháromszorozásáról. Az MNB a döntésével folytatta az aranytartalék 2018-as megtízszerezésével elkezdett folyamatot, aminek következtében az aranytartalék nagysága alapján 2021 márciusára Magyarország a nemzetközi rangsor középmezőnyéből annak felső harmadába lépett elő.

Az MNB lépései hozzájárultak a gazdaság gyors helyreállításához. A jegybank ebben a rendkívül nehéz helyzetben is elkötelezett maradt az árstabilitás fenntartása mellett, és sikeresen teljesítette elsődleges célját. A 2017 óta tartó tendencia 2020-ban a koronavírus-járvány ellenére sem tört meg, a fogyasztóiár-index a 2020-as esztendőben is szinte végig a jegybanki toleranciasávon belül alakult. A magyar gazdaság hat negyedév alatt elérte a válság előtti teljesítményét, míg a foglalkoztatottság 2021 májusában már új történelmi csúcsra emelkedett. A sikeres jegybanki védekezésnek köszönhetően – a koronavírus-járvány hatásait kivéve – már a járvány évében helyreálltak a hitelpiacok.

Magyarország
a járvány idején stabil
fundamentumokkal
rendelkezett

REÁLGAZDASÁGI FÜGGETLENSÉG

A rendszerváltás óta a globalizációs folyamatok hatására hazánk egyre nagyobb mértékű együttműködésbe került a többi országgal. Az 1989-es rendszerváltás óta eltelt három évtizedben Magyarország egyre nagyobb mértékben integrálódik a világgazdasági folyamatokba. A multinacionális vállalatok hazai működése, a globális termelési láncokban történő részvétel, a komparatív előnyök mentén specializálódó hazai vállalati szektor fejlődése egyfelől kölcsönös egymásrautaltságot, az önellátás felől való távolodást jelenti. Másrészt azonban a gazdaság korábban nem tapasztalt mértékű növekedést ér el, a technológiai fejlődés felgyorsul, a tudásáramlás többszörösére nő, emelkedik a foglalkoztatás és vállalati és egyéni szinten is növekszik a fejlődési, előrelépési lehetőség. Mindaddig tehát, amíg e kapcsolatok önkéntesek és kölcsönösen előnyösek, a világgazdasági integráció növeli a stratégiai szuverenitást, és korábban nem tapasztalt mértékű mozgástérrel biztosít a társadalom és a gazdaságpolitika számára.

A 2010 előtti időszakban a hazai reálgazdasági kapcsolatok túlságosan koncentráltak voltak. EU-csatlakozásunkat követően intenzívebbé váltak hazánk nemzetközi gazdasági kapcsolatai az uniós tagállamokkal, amely révén az európai partnerek gazdasági teljesítményétől való külkereskedelmi függőségünk növekedett. A kitétség kiemelten Németországgal szemben vált meghatározóvá a járműgyártás ellátási láncain keresztül.

A hazai kis- és középvállalatoknak jellemzően alig volt közvetlen kapcsolatuk a külföldi tulajdonban lévő nagy gépipari gyártóüzemekkel. Mindazonáltal a helyi beszállítók nagyobb arányú integrálása a kivitelre szánt áruk termelésében emelné az exportban megtestesülő hazai értéket. Említést érdemel, hogy az erős kkv-szegmens nemcsak a beszállítói hálózatokon keresztül, hanem közvetlen értékesítés útján (direkt módon) is szerepet vállalhat a kivitelben. Az önállóan külpicra lépő kkv-k jelenléte pozitív összefüggést mutat az export hozzáadottérték-tartalmával. Az osztrák családi középvállalkozások (ún. nemzeti bajnokok) követendő példaként szolgálhatnak a hazai tulajdonú kis cégek számára, ugyanis bizonyították, hogy mérettől függetlenül, exportrészipiacokon versenyezve egy közép-európai vállalkozás is sikeres lehet nemzetközi mércével mérve is.⁴

A kialakult periférikus viszony eredményeképpen az export hozzáadottérték-tartalma 2010-ben 52,5 százalékra csökkent, ami az OECD-tagsággal rendelkező uniós tagállamok rangsorában a második legalacsonyabb értéket jelentette (1. táblázat). Általánosságban igaz, hogy – az exportszerkezetben a szolgáltatások magasabb arányával rendelkező Lengyelország kivételével – a régiós országok alacsony hozzáadottérték-tartalmú kivitt bonyolítottak (jellemzően 50-60 százalék körül, míg Lengyelország 70 százalék feletti aránnyal rendelkezett).

A közép- és kelet-európai gazdaságoknak túl kell lépniük a nemzetközi gazdaságba és a globális értékláncokba való integráció jelenlegi mintáján. Azok a kis és nyitott gazdaságok, amelyeket ma az európai gazdaság magrészének tekintenek, jellemzően úgy váltak sikeressé, hogy a fejlett, nemzetközi kereskedelemben részesülő szolgáltatásokra vagy a gyártás olyan szegmenseire specializálódtak, amelyeket alapvetően nem árjellegű verseny jellemez. A szolgáltatásokra és részipiacokra való szakosodás mellett a kivitel hozzáadottérték-arányát emeli a magyar tulajdonú cégek nagyobb külpicai aktivitása, az okos tőkébe (immateriális, IKT) történő beruházás, a hazai kutatás-fejlesztés növekedése, és a magas hazai beszállítói arány.

Ország	2005	2010	2015	2016
Csehország	65,6	62,8	60,7	62,3
Magyarország	56,0	52,5	56,9	55,9
Lengyelország	75,3	73,1	73,4	73,1
Szlovákia	57,0	56,1	55,2	55,5

1. táblázat: A belföldi hozzáadott érték aránya a bruttó exportban a visegrádi országokban (Forrás: OECD-TiVA)

Mindezek megvalósításához szorosan kapcsolódik az a kormányzati törekvés, hogy a nemzetgazdasági szempontból fontos ágazatokban növekedjen a hazai tulajdon aránya. Ennek eredményeképpen 2010 óta több stratégiai ágazatban is jelentősen növekedett a belföldi irányítású cégek tulajdoni aránya. A legnagyobb mértékű változás a villamosenergia- és gázellátás ágazataiban történt, ahol a belföldi kézben lévő tulajdoni hányad 2018-ra árbevétel alapján

⁴ Fresh VIEW. Special edition: Austria's Hidden Champions. Austrian Federal Economic Chamber, 2015. <<https://www.wko.at/service/aussenwirtschaft/fresh-view-2015-special-edition-austrias-hidden-champions.pdf>>

közel 30, míg létszám alapján 6 százalékponttal nőtt. Emellett az építőipar, bányászat és az infokommunikációs szektorok esetében is közel 10-10 százalékponttal nőtt a hazai kézben lévő cégek aránya az árbevétel szerint, miközben az élelmiszeriparban és kiskereskedelemben kisebb mértékű növekedés történt. Kiemelendő még a hitelintézeti szektor is, ahol 8 év alatt mintegy 10 százalékponttal nőtt a hazai arány a bevétel és mérlegfőösszeg alapján, így a hazai kézben lévő hitelintézetek aránya elérte az 50 százalékot.

Az előttünk álló *eurázsiai korszak* a hosszú távú, fenntartható növekedést elősegítő transzkontinentális együttműködés lehetőségét nyújtja. Az eurázsiai térség egyedülálló potenciállal rendelkezik ahhoz, hogy meghatározó növekedési és innovációs erőterévé váljon a 21. század gazdasági világrendjében. Nemcsak a rendelkezésre álló pénzügyi források tekintetében zárkózott fel a Kelet, hanem technológiai lemaradását is ledolgozta. A Kelet–Nyugat közötti egyensúlyra épülő külkapcsolati stratégia (híd szerep) fontossága olyan érvényt nyerhet, amely a felzárkózás és túlhaladás páratlan fejlődését kínálja. A világjárvány nyomán új lendületet nyert technológiai forradalom által hozott gazdasági kihívások innovatív és összehangolt megoldásokat kívánnak, amelyek kidolgozásában az eurázsiai együttműködés fontos szerepet tölt be. A nyugati szövetség és a „keleti nyitás”, az integráció mélyítése és bővítése között élnünk kell gazdaságföldrajzi adottságainkkal. Ezen geopolitikai helyzet kihasználásával magasabb hazai értékteremtés valósulhat meg a kivitelben, és más típusú ellátási láncokba is integrálódhat Magyarország a *gazdasági biztonság*hoz szükséges több lábbon állással.

A gazdaságtervezés 2010-től felismerte a keleti és nyugati országok közötti híd szerep jelentőségét a keleti nyitás stratégiájának megalkotásával. Részben ez volt a 2010 és 2019 közötti sikeres évtized egyik kulcseleme. A folyamat eredményeként 2014-től kezdve az ázsiai kivitel forintban kifejezett értéke 40 százalékkal emelkedett. A magyar külkereskedelmi piac partnerországok szerinti szerkezete tehát átalakulóban van. A fejlődő ázsiai országok felé irányuló export már dinamikus lendületet vett, de a kontinens országaival folytatott kereskedelmi forgalom részaránya 2020-ban is csupán 11,4 százalékos volt a teljes árukereskedelemben.⁵ Ennek megfelelően továbbra is jelentős növekedési potenciál azonosítható hazánk számára.

A keleti nyitás másik fontos következménye, hogy míg korábban a tőkeáramlás egyértelműen nyugatról jött a V4-ek és ezen belül Magyarország irányába, addig az elmúlt években a keleti működőtőke-befektetések egyre nagyobb arányban hoznak magas technológiai színvonalú beruházásokat hazánkba. Míg 2007-ben a globális beruházások több mint 80 százalékát nyugati tőkéből finanszírozták és kevesebb mint 20 százalékát keleti forrásból, addig ez az arány 2018-ra kiegyenlítőddött. Az ázsiai tőkeáramlás a hazai működőtőke-befektetésekben elsőséget szerzett az elmúlt két évben. Beruházási érték alapján 2019-ben Dél-Korea, 2020-ban pedig Kína hozta Magyarországra a legtöbb fejlesztést. A modern autóiipari korszakban a hibridizációs törekvések mellett és a tisztán elektromos autók terjedésével a délkelet-ázsiai cégek versenyképessége egyre fokozódik. Ezek a feldolgozóipari vállalatok egyre nagyobb teret adnak a modernizálódó, zöld technológiák terjedésének, amely folyamatba bekapcsolódva Magyarország elkezdte az elektromobilitás szakterületén kiépíteni termelőkapacitásait. Tehát nemcsak a külkereskedelem országbontását tekintve indult el az átstrukturálódás, hanem az áruszerkezet esetében is változatosság figyelhető meg.

Az új geopolitikai stratégia következménye, hogy exportban a hazai hozzáadott érték arányában 2010 óta némi emelkedés tapasztalható (1. táblázat). A 2010. évi 52,5 százalékos értékéről 2016-ra 55,9 százalékra nőtt a hazai érték-alapú kivitel aránya. A *fenntartható növekedést* csak a magas hazai (belföldi) hozzáadottérték-tartalom biztosítja. Ha egy ország nagyobb hozzáadott értékét teremt a kivitelben, az azt jelenti, hogy más országokhoz képest több értéktremető folyamatot, több helyi erőforrást (természeti erőforrásokat, tőkét, vál-

⁵ *Helyzetkép a külkereskedelemről, 2020.* Központi Statisztikai Hivatal, 2021. <<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/kulker/2020/index.html>>

lalkozói vagy egyéb ismeretet) képes beépíteni a termékekbe, szolgáltatásokba. A beáramló ázsiai tőke és a modern autógyártás olyan új komplex munkafolyamatokat és magasabb hozzáadott értékű tevékenységeket kínálnak, amellyel ebben az évtizedben a hazai felzárkózás folyamatos lehet.

Hosszú az út, az első lépéseket megtettük, azonban a *reálgazdasági függetlenség* szempontjából a jelenleginél földrajzilag érdemben diverzifikáltabb külpiaci portfólió indokolt, fokozatosan nyitva a keleti piacok felé.

ÖSSZEFOGLALÁS

A 2010 utáni *költségvetési és monetáris politikai fordulatnak* köszönhetően Magyarország gazdaságpolitikai szuverenitása korábban nem látott mértékűt ért el. A fenntartható módon megvalósult egyensúlyi növekedési pálya lehetővé tette a külföldi forrásoktól való függőség visszaszorítását, az államadósság csökkentését, a lakosság devizaadósságának megszüntetését, ami visszaadta

a monetáris politika szabadságát is, miközben a jegybank-mérleg is szűkülhetett. Az így kialakított gazdaságpolitikai mozgástér tette lehetővé, hogy a világméretű járványt követően – a 2008-as válság kaotikus következményeitől eltérően – a hazai gazdaság gyorsan helyreálljon. Az elért függetlenség megőrzése a következő időszakban is kiemelten

fontos cél kell, hogy maradjon, amihez azonban a gazdaság versenyképességének további javítására, a külföldtől való, még meglévő reálgazdasági kitétségek további mérséklésére van szükség. Az elmúlt sikeres tíz évet követően így lehet a magyar gazdaság nyertese a következő évtizednek is. ■

növekedjen a hazai
tulajdon aránya

Felhasznált irodalom

Csáki György: *Az IMF és a magyar rendszerváltás*. Tudományos Közlemények 29. Általános Vállalkozási Főiskola, Bp. 2013. április

Csáki György: IMF-hitelek Magyarországnak, 1996–2008. *Pénzügyi Szemle*, 2013/1. szám, 94–108.

Fresh VIEW, Special edition: Austria's Hidden Champions. Austrian Federal Economic Chamber, 2015. <https://www.wko.at/service/aussenwirtschaft/fresh-view-2015-special-edition-austrias-hidden-champions.pdf>

Helyzetkép a külkereskedelemről, 2020. Központi Statisztikai Hivatal, 2021. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/kulker/2020/index.html>

Matolcsy György: A sikeres válságkezelés a 12 gazdasági fordulat tükrében. *Polgári Szemle*, 2019/1–3. 15–45. (DOI: 10.24307/psz.2019.0903)

Matolcsy György: *Egyensúly és növekedés*. Kairosz, Bp. 2015.

Matolcsy György: Kiigazítás recesszióval – Kemény költségvetési és puha piaci korlát. *Közgazdasági Szemle*, 1997/szeptember, 782–798.

Matolcsy György–Palotai Dániel: A fiskális és a monetáris politika kölcsönhatása Magyarországon az elmúlt másfél évtizedben. *Hitelintézeti Szemle*, 2016/2. 5–32.

P. Kiss Gábor: *Két sikertelen és egy sikeres kiigazítás története*. 2017 <https://www.mnb.hu/letoltes/p-kiss-gabor-ket-sikertelen-es-egy-siker-es-kiigazitas-tortenete-mnb-honlapra.pdf>

Tízszáz év számokban – Magyarország elmúlt 100 évének gazdaságtörténete. szerk. Virág Barnabás, Magyar Nemzeti Bank, Bp. 2020.

Varga Zs. András: *Magyarország szuverenitása = A magyar közjog alapintézményei*. szerk. Csink Lóránt–Schanda Balázs–Varga Zs. András, Pázmány Press, Bp. 2020. 1212.